

Charles Baudelaire

Visat núm. 18

(octubre 2014)

per Vicenç Pagès Jordà

El pare de Charles Baudelaire va morir quan el futur poeta tenia sis anys. La vídua no va tardar gaire a casar-se amb Jacques Aupick, militar de carrera, que representava tot el que Charles rebutjaria: el poder, la disciplina, les convencions.

Quan arriba a la majoria d'edat, Baudelaire rep l'herència que li havia deixat el seu pare i en dos anys en gasta la meitat en lloguers, convits, art, moda i disbauxes. En aquesta època de dandi, confessa, dedica dues hores diàries a la toaleta. A les tavernes, de nit, recita els primers poemes de *Les flors del mal*. Aquest període de bonança s'acaba quan la família li imposa un notari encarregat de vigilar-li les despeses. Com que Baudelaire vol viure del que escriu però sense formar part de cap redacció, sense treballar de manera regular i sense afanyar-se a complir els encàrrecs, des dels vint-i-pocs anys viurà endeutat. A les seves despeses cal afegir-hi les de la seva amistançada, la mulata Jeanne Duval.

Les obres creativa i crítica de Baudelaire es desenvolupen en paral·lel. En l'assaig titulat *Saló de 1845*, escriu que els pintors pinten cada vegada millor, però que no plasmen «l'heroisme de la vida moderna». En un temps en què la pintura es reserva a les escenes bíbliques, militars, històriques o simbòliques, Baudelaire apel·la al sentit del present que segons ell ha de regir l'art. L'any següent, en el *Saló de 1846*, presenta la ciutat com el nou gran tema.

Durant la Revolució de 1848, Baudelaire clama per l'afusellament del general Aupick, encarregat de la repressió a París. Després d'anys d'addiccions i de misèries, de trencaments i reconciliacions amb Jeanne Duval, d'amor per la mare i d'odi pel padrastre, les seves conviccions s'afermen. El 1855, en un article sobre la Segona Fira Universal, escriu: «L'artista no promet als segles futurs més que les seves obres. No dona garanties més que per si mateix. Mor sense fills. Ell ha estat el seu rei, el seu sacerdot i el seu Déu». El 1857 publica la primera versió del poemari *Les flors del mal*, plena de blasfèmies, d'obsenitats, de violència. No tem l'escàndol, al contrari: fa poc que *Madame Bovary* ha estat jutjada i absolta, i el judici ha contribuït a l'èxit de l'obra. *Les flors del mal* són jutjades per la mateixa cambra que havia absolt Flaubert, però Baudelaire és condemnat a pagar una multa i a eliminar sis poemes. L'autor que esperava la consagració és condemnat. El rancor ja no l'abandonarà.

El 1860 publica *Els paradisos artificials*, dedicat a l'haixix i l'opi. El 1861, la segona edició de *Les flors del mal*, corregida i augmentada, passa quasi desapercebuda. Les xacres físiques i psíquiques s'afegeixen a la misèria econòmica. El 1863 escriu: «Necessito la venjança com un home cansat necessita un bany». Publica *El pintor de la vida moderna*, on defensa la moda i el maquillatge, que allunyen l'ésser humà del pecat original i el duen més enllà dels límits de la naturalesa. El 1864 viatja a Bèlgica amb la intenció de pronunciar-hi conferències, però el projecte resulta un fracàs. A *Pobra Bèlgica* hi plasma l'odi contra el liberalisme, l'escola, la família, l'acadèmia. Fa córrer el rumor que és pederasta: «Nedo en el deshonor com un peix a l'aigua». El 1866, una trombosi

arterial li provoca hemiplegia amb afàsia, fruit de dècades de sífilis, alcohol i opi. Als quaranta-sis anys, després de mesos sense poder parlar, mor en braços de la seva mare.

El 1869 apareixen les *Obres completes*, incloent-hi els poemes en prosa de *Spleen de París*, la majoria dels quals s'havien publicat a la premsa. També de manera pòstuma es publiquen els seus últims manuscrits: *Fusées*, *Mon coeur mis à nu*, *Hygiène*, que prefiguren l'estil fragmentari de les avantguardes. El 1922 apareix l'edició crítica i comentada en dinou volums. El 1931, la col·lecció «La Pléiade» el consagra com a clàssic. El 1949 s'anul·la el judici: a partir de llavors es poden publicar els sis poemes prohibits.

La poesia de *Les flors del mal* i la prosa de *Spleen de París* duen a la pràctica els pressupòsits estètics que l'autor havia fet explícits, ja que plasmen «l'heroisme de la vida moderna». En cap dels dos llibres hi trobem un enamorat melangiós, ni un guia moral, sinó un artista modern, quirúrgic, que aixeca acta del que veu. És en aquest sentit que Baudelaire és un escriptor modern, el primer que pren com a rerefons la solitud i les misèries de la ciutat. Els poemes, si bé segueixen aquesta temàtica nova, mantenen els patrons mètrics tradicionals. En canvi les proses de *Spleen de París* incorporen també la novetat en la forma: el llibre no té l'arquitectura tancada de *Les flors del mal*, sinó que convida a deambular-hi amb llibertat, a passejar-hi com per una ciutat, sense rumb: «Tot és alhora cap i cua, de manera alternativa i recíproca». Els lligams temàtics s'entrellacen: la realitat i l'ideal, la fantasia i l'art, l'artista i la solitud, la bellesa i el plaer. No són textos argumentatius, ordenats segons les regles de la retòrica, sinó que busquen la febre, el somni, l'enlluernament. Resulten subversius i tendres sense deixar de ser irònics.

Un món nou requereix una forma nova, que reculli «les ondulacions del somieig i els sobresalts de la consciència». Cada poema en prosa té un estil propi. Alguns recorden textos de Poe o Hoffmann, d'altres semblen odes, pregàries, bromes, articles, autoretrats. En un mateix text, el to pot ser variable, passar de la descripció a l'aforisme, de la fantasia a l'acudit. El que tenen en comú és la varietat, la voluntat d'afirmació, la imprevisibilitat. París és el protagonista, però no hi és descrit, sinó que tan sols hi aporta un escenari implícit, una atmosfera contemporània feta de cafès, de bulevards, de multituds. El poeta no hi passeja sol, sinó envoltat de gent. De la banalitat de la ciutat moderna sorgeixen símbols, del transitori neix l'etern. La musa ciutadana substitueix la musa acadèmica.

El 1857, quan Baudelaire escriu sobre *Madame Bovary*, sembla que estigui pensant en la seva pròpia obra: «Siguem, doncs, vulgars en l'elecció del tema, puix que l'elecció d'un tema massa gran és una impertinència per al lector del segle XIX. I anem també en compte de no abandonar-nos i parlar en nom propi. Serem de glaç a l'hora de contar les passions i les aventures on el comú de la gent posa escalf. [...] Estendrem un estil nerviós, pintoresc, subtil, exacte, sobre un canemàs banal».

Baudelaire en català

L'obra de Baudelaire, no gaire extensa, es pot trobar íntegrament en català excepte alguns assajos. En el cas de *Les flors del mal*, podem triar entre dues versions. La primera és la de Xavier Benguerel, que va ser editada per Llibres del Mall l'any 1985 (i reeditada el 1987), el 1990 per Edhasa i el 1998 per Proa amb poemes suplementaris traduïts pel mateix Benguerel (i el 2000 amb altres de traduïts per Joan Tarrida). La segona versió, que inclou poemes addicionals, la devem a Jordi Llovet, i va ser publicada el 2007 per Edicions 62, i reeditada el 2010 per Labutxaca. Pere Rovira és autor d'una traducció parcial: *Vint-i-cinc flors del mal*, publicada el 2008 per la Universitat de Lleida.

La traducció de Benguerel sacrifica la fidelitat a la rima, mentre que la de Llovet es manté pròxima a l'original. Fixem-nos en l'última estrofa del poema «L'albatros»:

Le Poète est semblable au prince des nuées
qui hante la tempête et se rit de l'archer;
exilé sur le sol au milieu des huées,
se ailes de géant l'empêchent de marcher.

La traducció de Jordi Llovet:

El Poeta és semblant a aquest príncep dels núvols
que coneix la tempesta i es mofa de l'arquer;
exiliat per terra, enmig de les xiulades,
les ales de gegant no el deixen caminar.

I la de Xavier Benguerel:

El Poeta és semblant al rei de les altures,
veí de la tempesta, ni dels arquers fa cas;
exiliat en terra i blanc de les censures,
ses ales de gegant van destorbant el pas.

Pel que fa a l'altre llibre fonamental de Baudelaire, hi trobem encara més varietat, ja que el lector pot triar entre tres versions senceres, totes titulades *Petits poemes en prosa*: la de Vicent Alonso i Anna Montero (Edicions del Mall, 1983; recuperat el 1994 per Tres i Quatre amb el títol *Spleen de París*), la que va fer Joaquim Sala-Sanahuja per a Edhasa el 1991, i la d'Alexandre Ferrer per a Aeditors el 2006. Encara podríem afegir-hi la primera traducció íntegra, feta el 1928 per Agustí Esclasans.

En català es poden trobar tres versions d'*Els paradisos artificials*: la de Vicent Alonso i Anna Montero (Llibres del Mall, 1984), la de Carles Castellanos (Edhasa, 1990), i l'antiga versió de Ferran Canyameres, recuperada per Ensiola Editorial el 2003.

El lector interessat pot accedir en català a *El meu cor al descobert*, el molt recomanable recull autobiogràfic dels últims anys, traduït per Vicent Alonso (Albatros Ediciones, 1992). Per fer-se una idea dels seus textos crítics, val la pena aproximar-se al recull titulat *Consells als joves escriptors*, que inclou articles com ara «El pintor de la vida moderna» o «Vida i obres d'Edgar Allan Poe», traduït per Lluís M. Todó (Columna, 1996). L'últim llibre de Baudelaire traduït fins ara és la seva única novel·la curta, titulada *La Fanfarlo*, a càrrec de Montserrat Canyameres i Casals (Ensiola, 2007).

Els lectors interessats en les traduccions de Baudelaire no poden passar per alt l'estudi de Joaquim Molas titulat «Sobre la recepció de Baudelaire en terres catalanes», recollit en el volum primer d'*Actes del dotzè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes* (Abadia de Montserrat, 2003), on ens assabentem que el 1893 ja es van poder llegir en català uns quants poemes en prosa. En el pròleg que va escriure Jordi Llovet a la seva versió de *Les flors del mal*, s'esmenten les primeres versions parcials de Joan Capdevila, Rossend Llates i Marià Villangómez. També és possible llegir en català una de les millors aproximacions a aquest autor: em refereixo a «Sobre alguns motius de Baudelaire», de Walter Benjamin, inclòs al recull *Art i literatura*, traduït per Antoni Pous (Eumo, 1984).

La millor manera d'acabar que se m'acut és reproduir un dels poemes en prosa més coneguts, «Embriagueu-vos», en la versió de Vicent Alonso i Anna Montero:

«Cal estar sempre embriac. Això és tot: és l'única qüestió. Per no sentir l'horrible fardell del Temps que us trenca els muscles i us inclina vers la terra, cal que us embriagueu sense treva.

»Però de què? De vi, de poesia o de virtut, com més us plaga. Però embriagueu-vos.

»I si a vegades, sobre els graons d'un palau, sobre l'herba verda d'una fossa, dins la solitud trista de la vostra cambra, us desperteu, ja disminuïda o desapareguda l'embriaguesa, pregunteu al vent, a l'ona, a l'estel, a l'ocell, al rellotge, a tot el que fuig, a tot el que gemega, a tot el que roda, a tot el que canta, a tot el que parla, pregunteu quina hora és; i el vent, l'ona, l'estel, l'ocell, el rellotge, us contestaran: "És l'hora d'embriagar-se! Per no ser esclaus martiritzats del Temps, embriagueu-vos incessantment! De vi, de poesia o de virtut, com més us plaga!"».